

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการพัฒนาแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการใช้หลักสูตร โดยมีประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการประเมินผลการใช้หลักสูตร
2. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้
3. การพัฒนาแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. สรุป

1. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการประเมินผลการใช้หลักสูตร

การศึกษาแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการประเมินผลการใช้หลักสูตร ผู้วิจัยนำเสนอสาระสำคัญ ตามหัวข้อดังนี้

- 1.1 ความหมายการประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.2 จุดมุ่งหมายของการประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.3 ระยะเวลา การประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.4 ขอบเขตการประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.5 หลักเกณฑ์การประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.6 ขั้นตอนการประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.7 รูปแบบการประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.8 ประโยชน์ การประเมินผลการใช้หลักสูตร
- 1.9 ปัญหาการประเมินผลการใช้หลักสูตร

1.1 ความหมายของการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักสูตรเพื่อนำมาตัดสินค่าหรือคุณภาพของหลักสูตร นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2535 : 2) กล่าวว่า การประเมินการใช้หลักสูตร หมายถึง การประเมินเพื่อปรับปรุงและพัฒนางาน โดยผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการประเมิน เพื่อที่จะได้นำผลไปใช้ได้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ตามระบบวงจรทำงานที่สมบูรณ์

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 192) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจหรือปัญหา เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นหรือตัดสินหาคุณค่าของหลักสูตรนั้น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545ก : 137) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง ขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ทราบประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ของการพัฒนาหลักสูตรและการสอน โดยกระบวนการประเมินจะเริ่มจากการวางแผนการประเมินตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน กำหนดแหล่งข้อมูลที่ต้องประเมิน การกำหนดเกณฑ์ และมาตรฐานในการประเมิน วิธีการประเมินการวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินคุณค่าของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และการนำเสนอผลการวิเคราะห์

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 95) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง การพิจารณาเปรียบเทียบ และตัดสิน เกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆ ในระบบหลักสูตรว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีความสอดคล้องระหว่างมาตรฐาน ความมุ่งหวัง และการปฏิบัติจริงเพียงใด หลักสูตรนั้นมีประสิทธิภาพเพียงใด มีผลกระทบอย่างไร

นพเก้า ฅ พัทลุง (2550 : 41) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตรทั้งระบบหรือเฉพาะส่วนในระบบ เพื่อพิจารณาว่าหลักสูตรดังกล่าวมีประสิทธิภาพเพียงพอหรือไม่ มากน้อยอย่างไร

กู๊ด (Good. 1973 : 209) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การประเมินหลักสูตรคือ การประเมินผลของกิจกรรมการเรียนภายในขอบข่ายของการสอนที่เน้นเฉพาะจุดประสงค์ของการตัดสินใจในความถูกต้องของจุดมุ่งหมาย ความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเนื้อหาและผลสัมฤทธิ์ของวัตถุประสงค์เฉพาะ ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจในการวางแผนการจัดโครงการต่อเนื่องและการหมุนเวียนของกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่จะจัดให้มีขึ้น

สตัฟเฟิลบีม และคณะ (Stufflebeam, et al. 1971 : 128) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่า การประเมินหลักสูตรคือ กระบวนการหาข้อมูล เก็บข้อมูลเพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่ดีกว่าเดิม

จากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านสรุปได้ว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง กระบวนการในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่าหลักสูตรนั้น ๆ มีประสิทธิภาพเพียงใด เมื่อนำไปใช้แล้วบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีสิ่งใดที่ต้องแก้ไขเพื่อนำผลที่ได้มาใช้ให้บังเกิดประโยชน์ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่ดีต่อไป

1.2 จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและมีขอบเขตที่กว้างขวาง การประเมินหลักสูตรจะต้องครอบคลุมขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร เพราะฉะนั้นการประเมินหลักสูตรจึงมีขอบเขตของการประเมินที่กว้างขวาง การประเมินหลักสูตรแต่ละจุดแต่ละขั้นตอนมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไปในรายละเอียด แต่โดยทั่วไปแล้วจุดมุ่งหมายใหญ่ของการประเมินหลักสูตรจะมีความใกล้เคียงกัน นักการศึกษาได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

ทาบา (Taba. 1962 : 310) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินหลักสูตรกระทำขึ้นเพื่อศึกษากระบวนการต่างๆ ที่กำหนดไว้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงใดบ้างที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาการประเมินดังกล่าวจะครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดของหลักสูตรและกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ จุดประสงค์ ขอบเขตของเนื้อหาสาระ คุณภาพของผู้บริหารและผู้ใช้หลักสูตร สมรรถภาพของผู้เรียน ความสัมพันธ์ของวิชาต่างๆ การใช้สื่อและวัสดุการสอน ฯลฯ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535 : 218-219) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรโดยทั่วไปจะมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตร โดยตรวจสอบดูว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมานั้นสามารถบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่
2. เพื่อวัดผลดูว่าการวางเค้าโครงและรูปแบบระบบของหลักสูตร รวมทั้งวัสดุประกอบหลักสูตร และการบริหารและบริการหลักสูตร เป็นไปในทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่
3. การประเมินผลจากผู้เรียนเอง หรือการประเมินผลผลิตเพื่อตรวจสอบดูว่ามีลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงใด

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 192-139) กล่าวว่า โดยทั่วไปการประเมินหลักสูตรใดๆ ก็ตามจะมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้คือ

1. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องที่พบในองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร

2. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร การนิเทศกำกับดูแลการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารว่าควรใช้หลักสูตรต่อไปอีกหรือควรยกเลิกการใช้หลักสูตรเพียงบางส่วนหรือยกเลิกทั้งหมด
4. เพื่อต้องการทราบคุณภาพของผู้เรียนซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความมุ่งหมายของหลักสูตรหลังจากผ่านกระบวนการทางการศึกษามาแล้วหรือไม่ อย่างไร

จากจุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรข้างต้น พอสรุปได้ว่าการประเมินผลหลักสูตร มีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตรนั้น โดยดูว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นนั้นสามารถสนองวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่ สนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมอย่างไร
2. เพื่ออธิบายและพิจารณาว่าลักษณะของส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรในแง่ต่างๆ เช่น หลักสูตร จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลว่าสอดคล้องต้องกันหรือไม่ หรือสนองความต้องการหรือไม่
3. เพื่อตัดสินใจว่าหลักสูตรมีคุณภาพดีหรือไม่ดี เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับการนำไปใช้มีข้อบกพร่องที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขอะไรบ้าง การประเมินผลในลักษณะนี้มักจะดำเนินไปในช่วงที่การพัฒนาหลักสูตรยังคงดำเนินการอยู่ เพื่อที่จะพิจารณาว่า องค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น จุดหมาย โครงสร้างเนื้อหา การวัดผล ฯลฯ มีความสอดคล้องและเหมาะสมหรือไม่สามารถนำมาปฏิบัติในช่วงการนำหลักสูตรไปทดลองใช้หรือในขณะที่การใช้หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนกำลังดำเนินอยู่ได้มากน้อยเพียงใด ได้ผลเพียงใด และมีปัญหาอุปสรรคอะไรจะได้เป็นประโยชน์แก่นักพัฒนาหลักสูตร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตรให้มีคุณภาพดีขึ้นได้ทันทั่วทั้ง
4. เพื่อตัดสินใจว่า การบริหารงานด้านวิชาการและบริหารงานด้านหลักสูตรเป็นไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่ เพื่อหาทางแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้ให้บังเกิดประสิทธิภาพ
5. เพื่อติดตามผลผลิตจากหลักสูตร คือผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลังจากการผ่านกระบวนการทางการศึกษามาแล้วตามหลักสูตรว่าเป็นไปตามความมุ่งหวังหรือไม่
6. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องที่พบในองค์ประกอบต่างๆ ในหลักสูตร
7. เพื่อช่วยในการตัดสินใจว่าควรใช้หลักสูตรต่อไปหรือควรปรับปรุงพัฒนาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเพื่อยกเลิกการใช้หลักสูตรนั้นทั้งหมด การประเมินผลในลักษณะนี้จะดำเนินการหลังจากที่ใช้

หลักสูตรไปแล้วระยะหนึ่ง แล้วจึงประเมินเพื่อสรุปผลตัดสินว่าหลักสูตรมีคุณภาพดีหรือไม่ดี บรรลุตามเป้าหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้มากน้อยเพียงใด สนองความต้องการของสังคมเพียงใด และเหมาะสมกับการนำไปใช้ต่อไปหรือไม่

จากแนวคิดของนักวิชาการ สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรดังกล่าว ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการประเมินจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงคุณภาพการศึกษาของสังคมซึ่งจะมีผลกระทบต่อคุณภาพของประชากรในการพัฒนาสังคมในอนาคตต่อไป ดังนั้นการประเมินผลหลักสูตรซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งไม่น้อยไปกว่ากระบวนการในการจัดการศึกษาในส่วนอื่น ๆ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ควรจะต้องหาวิธีการที่ดีที่สุดในการที่ประเมินผลหลักสูตร เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจนและจะต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนตามขั้นตอนของวิธีการต่าง ๆ ที่นำมาใช้

1.3 ระยะเวลาของการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรควรมีการดำเนินเป็นระยะ ๆ ทั้งนี้เนื่องจากข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดของหลักสูตรอาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยและในระยะต่างกัน เช่น อาจมีสาเหตุมาจากตอนจัดทำ หรือยกร่างหลักสูตรซึ่งทำให้ตัวหลักสูตรไม่มีคุณภาพที่ดี หรือไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรืออาจมีสาเหตุมาจากตอนนำหลักสูตรไปใช้ เป็นต้น การประเมินหลักสูตรที่ดีจึงต้องตรวจสอบเป็นระยะเพื่อลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้น โดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 การประเมินหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปใช้ (Project analysis)

ในช่วงระหว่างที่มีการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร อาจมีการดำเนินการตรวจสอบทุกขั้นตอนของการจัดทำ นับแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายไปจนถึงการกำหนดการวัดและประเมินผล การเรียนซึ่งสามารถทำได้ 2 ลักษณะคือ

1. ประเมินหลักสูตรเมื่อสร้างหลักสูตรฉบับร่างเสร็จแล้วก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้จริง ควรมีการประเมินตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฉบับร่าง และองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร การประเมินหลักสูตรในระยะนี้ต้องอาศัยความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านพัฒนาหลักสูตร ทางด้านเนื้อหาวิชาทางด้านวิชาชีพครู ทางด้านการวัดผลหรือจะให้ผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์หรือพิจารณาก็ได้

2. ประเมินหลักสูตรในชั้นทดลองใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไขส่วนที่ขาดตกบกพร่องหรือเป็นปัญหา ให้มีความสมบูรณ์เพื่อประสิทธิภาพในการนำไปใช้ต่อไป เช่น หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 มีการทดลองใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 และ 2520 เพื่อหาข้อบกพร่อง อุปสรรค จะได้แก้ไขให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

ระยะที่ 2 การประเมินระหว่างการดำเนินการใช้หลักสูตร (Formative evaluation)

ในขณะที่มีการดำเนินการใช้หลักสูตรที่จัดทำขึ้นควรมีการประเมินเพื่อตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ดีเพียงใดหรือบกพร่องในจุดไหน จะได้แก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสม เช่น ประเมินกระบวนการใช้หลักสูตรในด้านการบริหาร การจัดการหลักสูตร การนิเทศกำกับดูแล และการจัดกระบวนการเรียนการสอน

ระยะที่ 3 การประเมินหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตร (Summative evaluation)

หลังจากที่มีการใช้หลักสูตรมาแล้วระยะหนึ่ง หรือครบถ้วนกระบวนการเรียบร้อยแล้ว ควรจะประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ซึ่งได้แก่การประเมินองค์ประกอบด้านต่างๆ ของหลักสูตรการนิเทศกำกับติดตาม การจัดกระบวนการเรียนการสอน ฯลฯ เพื่อสรุปผลตัดสินว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นนั้นควรจะดำเนินการใช้ต่อไป หรือควรปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นหรือควรจะยกเลิก เช่น หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 มีช่วงระยะการใช้ 6 ปีแล้ว จะมีการประเมินหลักสูตรรวบยอดทั้งหมด โดยนำข้อมูลตั้งแต่ระยะที่ 1 จนถึงระยะที่ 2 มารวบรวมวิเคราะห์และประเมินคุณค่า ทั้งนี้ อาจจะต้องอาศัยข้อมูลที่สำคัญอีกบางข้อมูล เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน ซึ่งได้แก่การนำไปใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ เข้ามาประกอบการวิเคราะห์และประเมินค่าด้วย

1.4 ขอบเขตในการประเมินหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรเป็นงานที่มีความซับซ้อน มีความกว้างขวางและมีความละเอียดอ่อนมาก การประเมินผลหลักสูตรต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายอย่างที่จะต้องนำมาเกี่ยวข้องกับลักษณะที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน การประเมินหลักสูตรมิได้หมายความว่า จะประเมินเฉพาะตัวหลักสูตรที่เป็นเอกสารจัดทำเป็นรูปเล่มเท่านั้น แต่ต้องประเมินสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรทั้งหมด เช่น นักเรียน ครู กระบวนการระบบต่าง ๆ โครงการต่างๆ ฯลฯ ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการประเมินผลสภาพการณ์ดังกล่าวจะเป็นตัวชี้ได้ว่าหลักสูตรที่ใช้อยู่เป็นอย่างไร

จากแนวคิดดังกล่าว นักการศึกษาได้พยายามจัดรวบรวมสภาพการณ์ขั้นตอนต่างๆ จัดเป็นหมวดหมู่หรือกำหนดขอบข่ายให้ชัดเจนขึ้น เพื่อสะดวกในการที่จะดำเนินการประเมินผล นักการศึกษาได้เสนอขอบเขตของการประเมินผลไว้ดังนี้

โบแชมป์ (Beauchamp. 1975 : 177) ได้กำหนดขอบเขตการประเมินหลักสูตรไว้ว่าควรประเมิน 4 ด้าน คือ

1. ประเมินผลการใช้หลักสูตร (Evaluation of teacher use of the curriculum)
2. ประเมินผลรูปแบบของหลักสูตร (Evaluation of the design)
3. ประเมินผลการเรียนของนักเรียน (Evaluation of pupil outcomes)
4. ประเมินผลระบบหลักสูตร (Evaluation of curriculum system)

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (วิชัย วงศ์ใหญ่, 2523 : 203-204 ; อ้างอิงจาก Saylor and Alexander, 1977. **Curriculum Planning for Modern Schools.** p. 352) ได้กล่าวถึงขอบเขตของการประเมินผลหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. การประเมินจุดมุ่งหมายของโรงเรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายเฉพาะวิชา และจุดมุ่งหมายในการสอนเพื่อจะดูว่าจุดมุ่งหมายเหล่านั้นเหมาะสมกับตัวผู้เรียน สภาพแวดล้อมหรือไม่ มีความเที่ยงตรงและความครอบคลุมเพียงใด

2. การประเมินผลโครงการการศึกษาของโรงเรียนทั้งหมด เช่น การเตรียมพร้อมของโรงเรียน การดำเนินงานของกลุ่มโรงเรียน งบประมาณ การเงิน การแนะแนว ห้องสมุด ดูว่าการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ได้ดำเนินการไปอย่างไร และมีประสิทธิภาพเพียงใด

3. การประเมินผลทางเลือกเนื้อหาและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ว่าเหมาะสมเพียงใด

4. การประเมินผลการสอน เพื่อดูว่าการสอนของครูดำเนินไปโดยยึดตัวหลักสูตรหรือไม่ การสอนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนไปตามที่ต้องการหรือไม่ เพราะผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนคือผลสัมฤทธิ์ในการสอนของครู

5. การประเมินผลโครงการประเมินผล เพื่อป้องกันการผิดพลาด ซึ่งจะทำให้การประเมินผลสัมฤทธิ์ ผลของหลักสูตรผิดพลาดไปด้วย

สุมิตร คุนานุกร (2523 : 198-202) ได้แสดงความคิดเห็นว่าการประเมินผลเพื่อตัดสินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรนั้นควรมีขอบเขตอยู่ 4 ประการ คือ

1. การวิเคราะห์ตัวหลักสูตร
2. การวิเคราะห์กระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้
3. การวิเคราะห์สัมฤทธิ์ผลการเรียนของเด็ก
4. การวิเคราะห์โครงการประเมินผล

สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 141-142) ได้กำหนดขอบเขตการประเมินผลหลักสูตรไว้ดังนี้

1. ประเมินตามความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
2. ประเมินโครงการทั้งหมดของโรงเรียน
3. ประเมินโครงการเฉพาะส่วน
4. ประเมินการเรียนการสอน
5. ประเมินโครงการ การประเมินผล
6. ประเมินโครงการความสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนรวมถึงการสอนด้วย
7. ประเมินโครงการของผู้ที่เรียนจบออกไปว่าหางานทำได้หรือไม่

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 195-197) กล่าวว่า ในการประเมินหลักสูตรนั้น สิ่งที่ต้องประเมินสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การประเมินเอกสารหลักสูตร เป็นการตรวจสอบคุณภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร
2. การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้กับสถานการณ์จริงเพียงใด
3. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรเป็นการตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน
4. การประเมินระบบหลักสูตร

จากแนวคิดขอบเขตของการประเมินผลหลักสูตร สรุปได้ว่าการประเมินหลักสูตรนั้นสามารถทำการประเมินได้ในขอบเขตที่แตกต่างกันอาจจะเป็นการประเมินในขอบเขตที่แคบ เช่น การประเมินจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หรือการประเมินในขอบเขตที่กว้าง เช่น การประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการประเมินหรือสิ่งที่เราต้องการตรวจสอบและระยะของการประเมินดังกล่าวมาแล้ว

1.5 หลักเกณฑ์ในการประเมินหลักสูตร

เนื่องจากการประเมินผลหลักสูตรเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนมาก ผู้ทำหน้าที่ประเมินผลจำเป็นต้องยึดหลักการที่สำคัญในการประเมินผล เพื่อที่จะทำให้การประเมินผลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผลจากการประเมินหลักสูตรที่มีคุณค่าเพียงพอที่จะนำไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรได้จริง เป็นข้อมูลหรือหลักฐานที่เชื่อถือได้สูง มีความเที่ยงตรง เราจะพบว่าในการประเมินหลักสูตรผลจากการประเมินหลายต่อหลายเรื่องมิได้ถูกนำไปใช้ก็ด้วยเหตุผลดังกล่าวทั้ง ๆ ที่การประเมินผลหลักสูตรแต่ละครั้งเป็นงานใหญ่ต้องลงทุนลงแรงสูงเพราะฉะนั้นในการประเมินหลักสูตรเพื่อให้ได้ผลการประเมินที่มีคุณค่าเราจึงมีหลักเกณฑ์ที่จะช่วยในการประเมิน ดังนี้

1. มีจุดประสงค์ในการประเมินที่แน่นอน การประเมินผลหลักสูตรจะต้องกำหนดลงไปให้แน่นอนชัดเจนว่าจะประเมินอะไร
2. มีการจะวัดที่เชื่อถือได้โดยมีเครื่องมือและเกณฑ์การวัดซึ่งเป็นที่ยอมรับ
3. ข้อมูลเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการประเมินผล ดังนั้นข้อมูลจะต้องได้มาอย่างถูกต้อง เชื่อถือได้และมากพอที่จะใช้เป็นตัวประเมินค่าหลักสูตรได้
4. มีขอบเขตที่แน่นอนชัดเจนว่าเราต้องการประเมินในเรื่องใดแค่ไหน
5. ประเด็นของเรื่องที่จะประเมินอยู่ในช่วงเวลาของความสนใจ
6. การรวบรวมข้อมูลมาเพื่อกำหนดคกฏเกณฑ์และกำหนดเครื่องมือในการประเมินผลจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

7. การวิเคราะห์ผลการประเมินต้องทำอย่างระมัดระวังรอบคอบและให้มีความเที่ยงตรงในการพิจารณา

8. การประเมินผลหลักสูตรควรใช้วิธีการหลายๆ วิธี

9. มีเอกภาพในการตัดสินผลการประเมิน

10. ผลต่างๆ ที่ได้จากการประเมินควรนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรทั้งในด้านการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในโอกาสต่อไปเพื่อให้ได้หลักสูตรที่ดี และมีคุณค่าสูงสุดตามที่ต้องการ

11. ต้องถือปฏิบัติสืบเนื่องสม่ำเสมอตลอดเวลา

1.6 ขั้นตอนในการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรเป็นกระบวนการในการพิจารณาคูณค่าหรือค่านิยม(Worth or value) ของหลักสูตร ขั้นตอนหรือวิธีการประเมินจึงมีความสำคัญมาก ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับขั้นตอนในการประเมินหลักสูตรดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2535 : 9-10) กล่าวว่า การประเมินการใช้หลักสูตรแบ่งสาระการประเมินเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การประเมินการใช้หลักสูตร ด้านการเตรียมความพร้อม ด้านการบริหารหลักสูตรด้านการเรียนการสอน

ตอนที่ 2 การสรุปผลการเรียนของนักเรียน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 198-202) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรนั้นผู้ประเมินผลควรดำเนินตาม 5 ขั้นตอนอย่างเป็นระบบดังนี้

1. ขั้นกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตร ผู้ประเมินหลักสูตรต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประเมินให้ชัดเจนก่อนว่าจะประเมินในส่วนใดหรือเรื่องใด และในแต่ละเรื่องจะศึกษาบางส่วนในเรื่องนั้นๆ ก็ได้

2. ขั้นวางแผนออกแบบการประเมิน ตั้งแต่

2.1 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

2.2 การกำหนดแหล่งข้อมูล

2.3 การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.4 การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน

2.5 การกำหนดเวลา

3. ขั้นรวบรวมข้อมูล

4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

5. ขั้นรายงานผลการประเมิน

ทาบ (Taba, 1962 : 324) ได้ให้แนวทางในการประเมินผลหลักสูตรเป็นกระบวนการ มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์และตีความวัตถุประสงค์ของหลักสูตรให้มองเห็นกระจ่างชัดในเชิงพฤติกรรมคือปฏิบัติได้จริง (Formulation and clarification for objective)
2. คัดเลือกและสร้างเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับค้นหาหลักสูตร (Selection and construction of the appropriate instruments for getting evidences)
3. ใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นประเมินผลหลักสูตรตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (Application of evaluation criteria)
4. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของนักเรียนและลักษณะของการสอนเพื่อนำมาประกอบในการแปลผลของการประเมิน (Information on the background of students and the nature of instruction in the light of which to interpret the evidences)
5. แปลผลของการประเมิน เพื่อนำไปปรับปรุงหลักสูตรและการสอนต่อไป (Translation of evaluation findings into improvement of the curriculum and instruction)

แฮมมอน (รุจิรี ภูสาระ. 2545 : 127-128 ; อ้างอิงจาก Hammond. 1973. **Educational Evaluation : Theory and Practice.** p. 188) กล่าวว่า แนวทางการประเมินหลักสูตรมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. แบ่งโปรแกรมการจัดการเรียนรู้ หรือแยกหลักสูตรที่จะประเมินออกมา
2. ให้นิยามตัวแปลเชิงบรรยาย (ตัวแปลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน)
3. เขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
4. วัดพฤติกรรมออกมาในแนวของจุดประสงค์
5. วิเคราะห์ผล สรุปผลตามจุดประสงค์

สเติค (รุจิรี ภูสาระ. 2545 : 129-130 ; อ้างอิงจาก Stake. 1976. **Studies in Educational Evaluation.** pp. 19-22) กล่าวว่า แนวทางการประเมินหลักสูตร แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. สิ่งที่มาก่อน
2. กระบวนการเรียนการสอน
3. ผลลัพธ์

สตัฟเฟิมบีม (รุจิรี ภูสาระ. 2545 : 131; อ้างอิงจาก Stufflebeam. 1971. **Educational Evaluation and Decision Making.** p. 223) กล่าวว่า แนวทางการประเมินผลหลักสูตร ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน

1. การประเมินสภาพแวดล้อมของหลักสูตร (Context evaluation)

2. ทรัพยากรต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (Input evaluation)

3. การดำเนินการขณะปฏิบัติการตามหลักสูตร (Process evaluation)

4. ขั้นตอนการวัดผลและประเมินผลผลลัพธ์ที่ออกมา (Product evaluation)

บราดี (Brady. 1990 : 166-168) กล่าวว่า แนวทางการประเมินผลหลักสูตร ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นกำหนดเป้าหมาย

2. ขั้นเตรียมการ

3. ขั้นดำเนินการ

4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

5. ขั้นรายงานผล

กล่าวโดยสรุป จากขั้นตอนในการประเมินหลักสูตรที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปขั้นตอนการประเมินผลหลักสูตรได้ 5 ขั้นตอน

1. ขั้นกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตร ผู้ประเมินหลักสูตรต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประเมินให้ชัดเจนก่อนว่าจะประเมินในส่วนใดหรือเรื่องใด และในแต่ละเรื่องจะศึกษาบางส่วนในเรื่องนั้นๆ ก็ได้

2. ขั้นวางแผนออกแบบการประเมิน

2.1 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

2.2 การกำหนดแหล่งข้อมูล

2.3 การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.4 การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน

2.5 การกำหนดเวลา

3. ขั้นรวบรวมข้อมูล

4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

5. ขั้นรายงานผลการประเมิน

1.7 รูปแบบของการประเมินหลักสูตร

ในเรื่องรูปแบบของการประเมินหลักสูตร มีนักวิชาการซึ่งเชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร และการประเมินผลเสนอแนะหลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเพื่อเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการในปัจจุบันรูปแบบของการประเมินหลักสูตรสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. รูปแบบของการประเมินหลักสูตรที่สร้างเสร็จใหม่ๆ เป็นการประเมินผลก่อนนำหลักสูตรไปใช้ กลุ่มนี้จะเสนอรูปแบบที่เด่น ๆ คือ รูปแบบการประเมินหลักสูตรด้วยเทคนิคการวิเคราะห์แบบปุยแซงค์ (Puissance analysis technique)

2. รูปแบบของการประเมินหลักสูตรในระหว่างหรือหลังการใช้หลักสูตรสามารถแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 รูปแบบการประเมินหลักสูตรที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Goal attainment model) เป็นรูปแบบการประเมินที่จะประเมินว่าหลักสูตรมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจากจุดมุ่งหมายเป็นหลัก กล่าวคือพิจารณาว่าผลที่ได้รับเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ เช่น รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ ไทเลอร์ (Ralph W. Tyler) และรูปแบบการประเมินหลักสูตรของ แฮมมอนด์ (Robert L. Hammond)

2.2 รูปแบบการประเมินหลักสูตรที่ไม่ยึดเป้าหมาย (Goal free evaluation model) เป็นรูปแบบการประเมินที่ไม่นำความคิดของผู้ประเมินเป็นตัวกำหนดความคิดในโครงการประเมิน ผู้ประเมินจะประเมินเหตุการณ์ที่เกิดตามสภาพความเป็นจริง มีความเป็นอิสระในการประเมินและต้องไม่มีความลำเอียง เช่น รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ สคริฟเวน (Michael Scriven)

2.3 รูปแบบการประเมินหลักสูตรที่ยึดเกณฑ์เป็นหลัก (Criterion model) เป็นรูปแบบการประเมินที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินคุณค่าของหลักสูตรโดยใช้เกณฑ์เป็นหลัก เช่น รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ สเต็ค (Robert E. Stake)

2.4 รูปแบบการประเมินหลักสูตรที่ช่วยในการตัดสินใจ (Decision-making model) เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นการทำงานอย่างมีระบบเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเสนอผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นๆ เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ โพรวัส (Malcolm Provus) รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ สตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) และรูปแบบการประเมินหลักสูตรของ ดอริส โกว (Doris T. Gow) เป็นต้น

การประเมินหลักสูตรมีขอบเขตต่างๆ ที่จะต้องทำการประเมินกว้างขวางมากดังนั้นวิธีการประเมินหลักสูตรจึงต้องได้รับการวิเคราะห์และออกแบบให้สามารถที่จะประเมินได้ครบถ้วนในขอบข่ายสาระทั้งหมด รูปแบบต่าง ๆ ที่จะใช้ประเมินผลมีอยู่หลายรูปแบบ ผู้มีหน้าที่ในการประเมินผลจำเป็นต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจให้กระจ่างชัด และจะต้องนำรูปแบบต่าง ๆ ไปใช้อย่างถูกต้องตรงตามจุดมุ่งหมายและลักษณะของขอบข่ายสาระแต่ละอย่าง ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าการประเมินผลขอบข่ายสาระทั้งหมดของหลักสูตรจำเป็นต้องใช้วิธีการหลายวิธีหรือหลาย ๆ รูปแบบ

จึงจะได้ข้อมูลที่มีความเชื่อมั่นในการที่จะนำไปพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณค่าเหมาะสมกับความต้องการของสังคม

1.8 ประโยชน์ของการประเมินหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญและสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เราทราบถึงคุณภาพและประสิทธิภาพของหลักสูตร การประเมินผลมีประโยชน์ในการจัดการศึกษาการจัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรต้องอาศัยผลจากการประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญ ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตรมีดังนี้

1. ทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นนั้นมีจุดดีหรือจุดเสียตรงไหน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ในการวางแผนปรับปรุงได้ถูกต้อง ส่งผลให้หลักสูตรมีคุณภาพดียิ่งขึ้น
2. สร้างความน่าเชื่อถือความมั่นใจและค่านิยมที่มีต่อโรงเรียนให้เกิดขึ้นในหมู่ ประชาชน
3. ช่วยในการบริหารทางด้านวิชาการ ผู้บริหารจะรู้ว่าควรจะต้องตัดสินใจและสนับสนุน ช่วยเหลือหรือบริการทางใดบ้าง
4. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษา
5. ส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโรงเรียนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อ ให้การเรียนการสอนนักเรียน ได้ผลดี ด้วยความร่วมมือกันทั้งทางโรงเรียนและที่บ้าน
6. ให้ผู้ปกครองทราบความเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เพื่อหาทางส่งเสริมและปรับปรุง แก้ไขร่วมกันระหว่างผู้ปกครองนักเรียนกับทางโรงเรียน
7. ช่วยให้การประเมินผลเป็นระบบระเบียบ เพราะมีเครื่องมือและหลักเกณฑ์ทำให้เป็น เหตุผลในทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น
8. ช่วยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของหลักสูตร
9. ช่วยให้สามารถวางแผนการเรียนในอนาคตได้ ข้อมูลของการประเมินผลหลักสูตร ทำให้ทราบเป้าหมายแนวทางและขอบเขตในการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียน

1.9 ปัญหาในการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวาง มีขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หลายขั้นตอนและต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ดังนั้นในการประเมินหลักสูตรจึงมักพบกับ ปัญหาในแต่ละขั้นตอนหรือแต่ละกระบวนการที่แตกต่างกันไปปัญหาที่มักพบโดยทั่วไปในการ ประเมินหลักสูตรมีดังนี้

1. ปัญหาด้านการวางแผนการประเมินหลักสูตรการประเมินหลักสูตรมักไม่มีการวางแผนล่วงหน้า ทำให้ขาดความละเอียดรอบคอบในการประเมินผลและไม่ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการประเมิน
2. ปัญหาด้านเวลา การกำหนดเวลาไม่เหมาะสม การประเมินหลักสูตรไม่เสร็จตามเวลาที่กำหนด ทำให้ได้ข้อมูลล่าช้าไม่ทันต่อการนำมาปรับปรุงหลักสูตร
3. ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการประเมินหลักสูตรคณะกรรมการประเมินหลักสูตรไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักสูตรที่จะประเมินหรือไม่มีความเชี่ยวชาญในการประเมินผล ทำให้ผลการประเมินที่ได้ไม่น่าเชื่อถือ ขาดความละเอียดรอบคอบ ซึ่งมีผลทำให้การแก้ไขปรับปรุงปัญหาของหลักสูตรไม่ตรงประเด็น
4. ปัญหาด้านความเที่ยงตรงของข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินไม่เที่ยงตรงเนื่องจากผู้ประเมินมีความกลัวเกี่ยวกับผลการประเมิน จึงทำให้ไม่ได้เสนอข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง หรือผู้ถูกประเมินกลัวว่าผลการประเมินออกมาไม่ดี จึงให้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง
5. ปัญหาด้านวิธีการประเมิน การประเมินหลักสูตรส่วนมากมาจากการประเมินในเชิงปริมาณ ทำให้ได้ข้อค้นพบไม่ลึกซึ้ง จึงควรมีการประเมินผลที่ใช้วิธีการประเมินเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กันเพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์และมองเห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น
6. ปัญหาด้านการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ การประเมินหลักสูตรทั้งระบบการดำเนินงานน้อยมาก ส่วนมากมักจะประเมินเฉพาะด้าน เช่น ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในด้านวิชาการ (Academic achievement) เป็นหลักทำให้ไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด
7. ปัญหาด้านการประเมินหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง คณะกรรมการประเมินหลักสูตรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมักไม่ประเมินหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง
8. ปัญหาด้านเกณฑ์การประเมิน เกณฑ์การประเมินหลักสูตรไม่ชัดเจน ทำให้ผลการประเมินไม่เป็นที่ยอมรับและไม่ได้นำผลไปใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรจริงจัง

2. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้

การศึกษาแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้วิจัยนำเสนอสาระสำคัญตามหัวข้อดังนี้

- 2.1 ความหมายของแนวทาง
- 2.2 ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้
- 2.3 งานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้
- 2.4 บทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้

2.1 ความหมายของแนวทาง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 599) ได้ให้ความหมายไว้ว่า แนวทาง หมายถึง ทางปฏิบัติที่วางไว้เป็นแนว

เนื่องจากความหมายของแนวทางมีผู้กล่าวไว้ค่อนข้างน้อย แต่มีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันคือ คำว่า รูปแบบ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กรรณิกา เจริมเทียมชัย (2538 : 82) กล่าวไว้ว่า รูปแบบหมายถึงแบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจง่ายขึ้นหรืออาจใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

กู๊ด (Good. 1973 : 191) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบไว้ว่าเป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างหรือทำขึ้นซ้ำเป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เป็นแผนภูมิ ซึ่งเป็นตัวแบบของสิ่งหนึ่งเป็นหลักการหรือแนวคิดและเป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

สโตนเนอร์ (Stoner. 1992 : 12) กล่าวว่า รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์เพื่อทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น เป็นการสร้างมโนทัศน์ (Conceptualization) เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์และมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยามความสัมพันธ์และประจักษ์ที่เกี่ยวข้อง

โทซี และคาร์นอล (Tosi and Canoll. 1982 : 163) กล่าวว่า รูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีตั้งแต่รูปธรรมอย่างง่าย ๆ จนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ

จึงสรุปได้ว่า แนวทาง หมายถึง รูปแบบหรือขั้นตอนวิธีที่ใช้ยึดเป็นแบบอย่างในการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาหรือพัฒนาขึ้นเพื่อนำไปใช้ให้เกิดผลสำเร็จในการปฏิบัติต่อไป

2.2 ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้

การใช้หลักสูตรเป็นการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติตลอดจนการบริหารงานด้านวิชาการเพื่อเอื้ออำนวยให้ครูและนักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้ (พราวจันทร์ เป็งวงศ์. 2548 : 23) นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

วิชัย ราษฎร์ศิริ (2522 : 11) ได้ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมต่างๆของผู้บริหารและครูในการนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้บังเกิดผลแก่นักเรียน

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 6) ได้กล่าวไว้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูนำเอาโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มนั้นไปปฏิบัติให้เกิดผลโดยรวมเป็นการบริหารงานทางด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกและนักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

สงัด อุทรานันท์ (2527 : 260) ได้กล่าวไว้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนในห้องเรียนซึ่งเกี่ยวกับการจัดเอกสารประกอบหลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริการหลักสูตร การนิเทศการใช้หลักสูตร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 141) ได้กล่าวไว้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นไปสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การบริหารงานด้านวิชาการ ที่ผู้บริหารและครูนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายและบังเกิดผลต่อนักเรียน

2.3 งานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้

นักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงกิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2530 : 69) ได้กล่าวไว้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ควรพิจารณากิจกรรม 3 ประเภท คือ

1. การปรับเพื่อนำไปสู่การสอน คือการศึกษา วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแม่บทกับแผนการสอนในด้านจุดหมาย จุดมุ่งหมายเฉพาะ เนื้อหา กิจกรรม และการประเมินผล
2. การจัดเตรียมดำเนินการ คือจัดประชุมครูเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องหลักสูตรและวางแผนการสอนร่วมกัน
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนจะต้องปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมการสอนให้ดีขึ้นเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

สงัด อุทรานันท์ (2532 : 263-271) ได้กล่าวไว้ว่า งานหลักที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร มีอยู่ 3 ลักษณะ พอสรุปได้ดังนี้

1. งานบริหารและบริการหลักสูตร แบ่งเป็น 4 ประการ ได้แก่
 - 1.1 งานเตรียมบุคลากร
 - 1.2 การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร
 - 1.3 การบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร
 - 1.4 การบริการหลักสูตรภายในโรงเรียน

2. งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร แบ่งเป็น 4 ประการ ได้แก่
 - 2.1 การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น
 - 2.2 การจัดทำแผนการสอน
 - 2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 2.4 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน
 3. งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร แบ่งเป็น 2 ประการ ได้แก่
 - 3.1 การนิเทศ และติดตามผลการใช้หลักสูตร
 - 3.2 การจัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร
- อำนาจ จันทรเป็น (2532 : 7) ได้กล่าวถึงภารกิจหรืองานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการ ทรัพยากร ได้แก่
 - 1.1 ศึกษาเอกสารหลักสูตรทุกชนิด
 - 1.2 ศึกษาสภาพปัญหา
 - 1.3 ศึกษาความรู้เฉพาะด้าน
 - 1.4 ศึกษาความต้องการ
2. การกำหนดแผนการสอน
3. การปฏิบัติตามแผน
 - 3.1 การเตรียมการ
 - 3.2 การดำเนินการ

สุมล สุมั่งเกษตร (2536 : 20) ได้กล่าวถึง งานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ 2 ประการ คือ

1. งานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาระของครูผู้สอน ได้แก่ การเตรียมการสอน หรือวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล
2. งานที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาระของผู้บริหาร ได้แก่ การประชาสัมพันธ์หลักสูตร การบริหารงานด้านวิชาการ การบริการหลักสูตรในโรงเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการใช้หลักสูตร การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ การส่งเสริมงานด้านวิชาการ การนิเทศและติดตามผล

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 156-157) ได้กล่าวถึง งานหลักที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร 2 งาน ดังนี้

1. งานบริหารหลักสูตร เป็นการบริหารและดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตรเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ผู้บริหารจะเป็นแกนนำ มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ

1.1 การศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ

1.2 การเตรียมบุคลากรในโรงเรียน

1.3 การจัดครูเข้าสอน

1.4 การจัดตารางสอน

1.5 การจัดแผนการสอน

1.6 การจัดบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

1.7 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ใช้หลักสูตร

1.8 การนิเทศติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร

1.9 การประชาสัมพันธ์หลักสูตรแก่ผู้ปกครองและชุมชน

2. งานสอน เป็นการนำหลักสูตรที่วางแผนไว้ไปสู่การสอน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของครูผู้สอนที่จะให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร มีกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

2.1 การทำความเข้าใจในหลักสูตรแม่บทและปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

2.2 การวางแผนการสอน

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

2.4 การพัฒนาและใช้สื่อการเรียนการสอน

2.5 การจัดสอนซ่อมเสริม

2.6 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

จากแนวคิดของนักวิชาการ จึงพอสรุปได้ว่า งานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ได้แก่งานด้านการบริหาร บริการหลักสูตร และงานด้านการจัดการเรียนการสอน

2.4 บทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ให้ประสบความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน รวมทั้งอาศัยการสนับสนุนจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539 : 142-145) ดังนี้

1. ผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการใช้หลักสูตรระดับโรงเรียนและเป็นตัวจักรสำคัญในการกระตุ้นและชักนำให้บุคลากรในโรงเรียน ได้ใช้ความสามารถ

อย่างเต็มที่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่ต้องการ ผู้บริหารที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างชัดเจนและให้การสนับสนุนส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนของครู รวมทั้งสามารถทำงานร่วมกับคณะครูในโรงเรียนได้จะสามารถทำให้การใช้หลักสูตรเป็นไปตามเป้าหมายได้ไม่ยาก ผู้บริหารควรมีบทบาทในด้านการบริหารหลักสูตร การบริการหลักสูตร การนิเทศติดตามผลการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีแนวปฏิบัติที่สำคัญดังนี้

- 1.1 ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรให้กระจ่าง
- 1.2 จัดเตรียมบุคลากรโดยวิธีการต่างๆ
- 1.3 จัดครูเข้าสอนให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และประสบการณ์
- 1.4 ให้บริการและสนับสนุนการสอนของครู โดยการจัดทำ จัดหาเอกสารหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน และการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน
- 1.5 ดำเนินการนิเทศติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือที่เหมาะสม
- 1.6 ให้ขวัญและกำลังใจ ตลอดจนส่งเสริมความก้าวหน้าในหน้าที่การงานอย่างเหมาะสมและยุติธรรม
- 1.7 ประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรแก่นักเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครองและคนในชุมชน
- 1.8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านการงานและการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. ครูผู้สอน

ครูผู้สอนมีบทบาทหน้าที่หลักคือการสอน ซึ่งต้องใช้หลักสูตรประกอบการเตรียมการสอน การจัดทำแผนการสอนหรือกำหนดการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนจึงอยู่ในฐานะผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง และมีความสำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ โดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

- 2.1 ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรให้กระจ่าง และประชุมวิเคราะห์หลักสูตร เพื่อพิจารณาหาจุดประสงค์ของหลักสูตรและเนื้อหาวิชาในแต่ละวิชา และเพื่อวางแผนการใช้แผนการสอนให้เหมาะสม
- 2.2 ทำความรู้จักผู้เรียนและวิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆของผู้เรียน เพื่อหาทางพัฒนาผู้เรียนทั้งชั้นและรายบุคคล
- 2.3 ศึกษาแผนการสอน คู่มือครูให้เข้าใจอย่างแจ่มชัดก่อนทำการสอน

2.4 จัดห้องเรียนให้มีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนการสอนและเตรียมสื่อการสอนที่จะใช้ในการสอนแต่ละครั้งก่อนสอน

2.5 ศึกษาและลงมือปฏิบัติการสอนด้วยกลวิธีหลากหลายให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าการฟังและอ่านเพียงอย่างเดียว

2.6 พัฒนาวิธีการจัดการเรียนการสอนใหม่ๆ และจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

2.7 จัดสอนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียนที่มีความจำเป็นต้องเรียน

2.8 ตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นระยะๆ โดยใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือที่เหมาะสม

2.9 ปรับปรุงหลักสูตรที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โรงเรียนและผู้เรียน

3. ศึกษานิเทศก์

การนำหลักสูตรไปใช้ศึกษานิเทศก์เป็นผู้หนึ่งที่สามารถทำให้การนำหลักสูตรไปใช้บรรลุผลตามความต้องการได้ โดยมีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตรในโรงเรียน ดังนี้

3.1 จัดอบรมหรือแนะนำครูเพื่อเสริมความรู้และทักษะที่จำเป็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรและการดำเนินการเรียนการสอน

3.2 เป็นที่ปรึกษาของครู กรณีที่มีปัญหาทางด้านวิชาการ และจัดให้มีการประชุมเพื่อแก้ปัญหา ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสวงหาวิธีการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ

3.3 เป็นผู้ประสานงานทางวิชาการระหว่างโรงเรียนกับกรม กอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.4 สร้างเสริมแรงจูงใจเพื่อให้ครูมีกำลังใจในการทำงานและพัฒนาวิชาชีพของตน

3.5 นิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตรของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

3.6 ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเรียน

3.7 จัดให้บริการต่าง ๆ

4. ผู้ปกครองและชุมชน

ผู้ปกครองและชุมชนมีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตร ดังนี้

4.1 ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในการจัดหาจัดทำวัสดุ อุปกรณ์และสื่อประกอบการเรียนการสอน

4.2 ช่วยประชาสัมพันธ์สนับสนุนและเผยแพร่ความรู้เรื่องหลักสูตรแก่บุคคลที่ยังไม่เข้าใจในท้องถิ่น

4.3 แสดงความสนใจในการเรียนของผู้เรียนด้วยการซักถามผลการเรียนและช่วยเหลือแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม

4.4 ให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนเมื่อโรงเรียนขอความร่วมมือ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรกำหนดนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหลายๆฝ่ายโดยเฉพาะบุคลากรในโรงเรียน โดยผู้บริหารมีหน้าที่บริหารและบริการหลักสูตร ครูผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาหลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมาย และความร่วมมือจากศึกษานิเทศก์ ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อเสริมสร้างให้การใช้หลักสูตรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. การพัฒนาแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การพัฒนาแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการสร้างแนวดำเนินการในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด เมื่อนำไปใช้แล้วบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีสิ่งใดที่ต้องแก้ไขเพื่อนำผลที่ได้มาใช้ให้บังเกิดประโยชน์ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่ดีต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิဒิบุคคล (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 33-34) ; คู่มือประเมินการใช้หลักสูตรด้วยตนเองของโรงเรียน (กรมวิชาการ. 2535 : 10-12) สั้งเคราะห์และบูรณาการร่วมกับแนวคิดขั้นตอนการประเมินผลการใช้หลักสูตรของใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 198-202) ; ทาบา (Taba. 1962 : 324) ; แสมมอน (รุจิรี ภูสาระ. 2545 : 127-128 ; อ้างอิงจาก Hammond. 1973. **Educational Evaluation : Theory and Practice.** p. 188) ; สเด็ค (รุจิรี ภูสาระ. 2545 : 129-130 ; อ้างอิงจาก Stake. 1976. **Studies in Education Evaluation.** pp. 19-22) ; สดัพเพิมบีม (รุจิรี ภูสาระ. 2545 : 131 ; อ้างอิงจาก Stufflebeam. 1971. **Educational Evaluation and Decision Making.** p. 223) ; บราดี (Brady. 1990 : 166-168) และการศึกษาสภาพบริบท สภาพปัญหาและความต้องการแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนขนาดเล็ก สรุปและกำหนดเป็นแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับโรงเรียนขนาดเล็ก มีกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินผลการใช้หลักสูตร 2) ขั้นตอนวางแผนออกแบบการประเมินผลการใช้หลักสูตร 3) ขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูลการประเมินผลการใช้หลักสูตร 4) ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลการใช้หลักสูตร 5) ขั้นตอนรายงานผลการประเมิน โดยมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการเตรียมความพร้อม ได้แก่
 - 1.1 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร
 - 1.2 การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก
 - 1.3 การเตรียมความพร้อมของบุคลากร
 - 1.4 การจัดระบบบริหารงาน
 - 1.5 การจัดระบบข้อมูลพื้นฐาน
 - 1.6 การจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง
 - 1.7 ความมั่นใจของคณะครู ผู้บริหารในโรงเรียน
2. ด้านการบริหารหลักสูตร ได้แก่
 - 2.1 การวางแผนทั่วไป
 - 2.2 การจัดทำแผนงานด้านวิชาการ
 - 2.3 การดำเนินงานตามแผน
 - 2.4 การประเมินผลการดำเนินงาน
3. ด้านการเรียนการสอน ได้แก่
 - 3.1 การจัดและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับจุดหมายหลักสูตร
 - 3.2 การสอนเน้นกระบวนการ
 - 3.3 การสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
 - 3.4 การสอนเน้นกระบวนการกลุ่ม
 - 3.5 การสอนซ่อมเสริมเพื่อพัฒนาผู้เรียน

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยนำเสนอสาระสำคัญตามหัวข้อดังนี้

- 4.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.2 หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.3 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.4 การวิจัยและพัฒนา
- 4.5 เทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นวิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาการเปลี่ยนแปลงชุมชนอย่างยั่งยืนที่มีอิทธิพลมากกว่าการบังคับหรือการทำตามคำสั่ง

พัฒนามาจากการวิจัยทางการศึกษาและการวิจัยทางสังคม วิธีการวิจัย ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม การให้ผลสะท้อนกลับ การคืนอำนาจให้กับชุมชนและความเป็นอิสระ ในการพัฒนาสถานการณ์ทางสังคมให้ดีขึ้น หรืออีกแนวคิดหนึ่งที่ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษาจึงเป็นสมบัติของสังคม ซึ่งกระทำโดยมีความมุ่งหมายที่จะรับใช้สังคม ด้วยเหตุนี้จึงควรคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่สังคมจะได้รับ โดยเฉพาะสังคมที่เป็นหน่วยของการศึกษาวิจัยนั้น ๆ

4.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนางานขององค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนตามแนวทางที่บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งได้แก่บุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เข้ามาร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการดังนี้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบซึ่งเปิดกว้างด้วยวิธีการกระทำของชุมชนอย่างรอบคอบ เป็นการตอบสนองโอกาสที่ดี การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการวิเคราะห์ วิจัย การให้ข้อมูลย้อนกลับในการรายงานผลการทำกิจกรรมและผลการพัฒนาจากการกระทำทางสังคม (Robin. 1989 : Online)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชน เข้ามาร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น จนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ จึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย (Whyte. 1991 : 20)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน (พันธุทิพย์ รามสูต. 2540 : 31)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่น่าจะสะท้อนความจริงที่มีความแตกต่างหลากหลาย ซับซ้อน โดยไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่ต้องมีวิถีวิทยาที่เปิดกว้าง-ยืดหยุ่น และความลงตัวอย่างที่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นวิธีการที่กระทำร่วมกันโดยนักวิจัย /นักพัฒนาและผู้ปฏิบัติ ผสมผสานทฤษฎีและแนวคิดที่ต่างกันของนักวิจัยและนักพัฒนา ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติของผู้ที่ปฏิบัติหรือผู้ดำเนินงานที่เริ่มจากผู้ที่รอบรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของพวกเขาเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อการ

พัฒนาความรู้และทักษะในการปฏิบัติ เป็นวิธีการที่มีอยู่แล้วในมือของพวกเขาที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้ (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. 2546 : 39)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่รวมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เข้าด้วยกัน และเป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยคณະนักวิจัย ชุมชนและแกนนำชาวบ้าน มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานและติดตามประเมินผล เพื่อให้ผลการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในการพัฒนา (ชอบ เข้มกลัด และโกวิทย์ พวงงาม. 2547 : 3-4)

สรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่สะท้อนความจริง ไม่มีรูปแบบตายตัวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแต่ต้องมีวิธีการที่เปิดกว้างและความลงตัวอยู่ที่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการกระทำร่วมกันของนักวิจัย นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติในการวิจัยทุกขั้นตอน ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติ เพื่อให้ผลการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในการพัฒนา

4.2 หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยจะเป็นไปตามจุดมุ่งหมายผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยควรเข้าใจหลักการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีหลักการสำคัญ 3 ประการ (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. 2546 : 39-42) ได้แก่

4.2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา และแสวงหาองค์ความรู้ตั้งแต่การคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผลและการได้ประโยชน์ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องมีทั้งวิธีคิดและแนวปฏิบัติที่ละเอียดอ่อน มีความยืดหยุ่น

4.2.2 จำเป็นต้องมีการกระทำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งต่างจากการวิจัยทั่วไป การวิจัยมีการเชื่อมต่อระหว่างองค์ความรู้กับปฏิบัติการ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนที่ต้องการแก้ปัญหาหรือต้องการพัฒนาแบบคิดไปทำไป และสร้างศักยภาพให้กับคนที่อยู่กับปัญหา

4.2.3 เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการทบทวนวรรณกรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทั้ง 3 ฝ่าย คือ นักวิจัย นักพัฒนาและผู้ปฏิบัติหรือผู้อยู่กับปัญหา ผ่านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการ และการติดตามผล เป้าหมายหลักอยู่ที่ “จิตความสามารถในการเรียนรู้และแก้ปัญหา” ของผู้อยู่กับปัญหา

4.3 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาในการศึกษาชุมชน เน้นการศึกษาปัญหาเพื่อวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทรัพยากรในท้องถิ่น มาช่วยในการแก้ปัญหา ก่อนทำวิจัยต้องมีการเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมในการวิจัย ผู้วิจัยต้องสร้าง

สัมพันธภาพที่ดี ซึ่งจะส่งผลให้ได้ข้อมูลในการคัดเลือกชุมชนและเตรียมทีมวิจัยให้พร้อมในการทำวิจัยร่วมกัน ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน (ทิวารักษ์ เสรีภาพ. 2546 : ออนไลน์) ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ เมื่อทั้ง 3 ฝ่าย คือ นักวิจัย นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติ สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันแล้ว ร่วมกันศึกษา วิเคราะห์ปัญหา และสาเหตุปัญหาในชุมชน กำหนดทางเลือกในการพัฒนา หรือ แก้ปัญหา ตามความจำเป็นก่อนหลังของสภาพความริบด่วนและทรัพยากรที่มีอยู่

ขั้นตอนที่ 2 วางแผน จัดทำแผนหรือโครงการให้เป็นระบบ ข้อมูล ความคิดเห็นจากชุมชนเป็นระยะ ๆ เพื่อประกอบการวางแผนอย่างรัดกุม เช่น ความเชื่อของชาวบ้านในส่วนของเกี่ยวกับปัญหา ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน นักวิจัยมีส่วนด้านข้อมูลทางวิชาการและแนวทางแก้ปัญหา

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองปฏิบัติตามแผน ทดลองนำแผนที่จัดทำไปทดลองใช้แก้ปัญหาชุมชนอาจเป็นฝ่ายปฏิบัติตามแนวทางที่นักพัฒนาจัดขึ้น นักวิจัยเป็นฝ่ายกำหนดแบบแผนหรือรูปแบบ การวิจัย ขณะทดลองมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อประเมินปรับเปลี่ยนแผนให้บังเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผล เมื่อทดลองเสร็จสิ้นตามระยะเวลา ผู้มีส่วนร่วม ร่วมกันวิเคราะห์ ประเมินภาพสรุปของการดำเนินงาน บุคลากร งบประมาณ ระยะเวลา วัสดุอุปกรณ์ ความพึงพอใจ

4.4 การวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนา (Research and development) หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่หรือการประดิษฐ์คิดค้น สิ่งใหม่ที่ประกอบด้วยกระบวนการวิจัย (Research-R) และกระบวนการพัฒนา (Development-D) (ทิสนา แคมมณี และคณะ. 2547 : 16) เพื่อจะมุ่งหวังให้เกิดการค้นพบความรู้ความเข้าใจในเทคนิคหรือวิธีการใหม่ๆ อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ รวมทั้งการนำสิ่งที่ได้มีการค้นพบมาทำการออกแบบ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ให้มีรูปลักษณะหรือรูปแบบใหม่ ๆ ที่ดียิ่งขึ้น ปัจจุบันการวิจัยและพัฒนานิยมใช้รูปแบบการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action research) (วชิระ อินทร์อุดม. 2549 : ออนไลน์) ลักษณะสำคัญของการวิจัยและพัฒนามีลักษณะที่สำคัญ คือ 1) ไม่ได้ใช้การวิจัยและพัฒนาเพื่อพิสูจน์ทฤษฎี 2) การวิจัยและพัฒนาเป็นการใช้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของผลผลิตให้พัฒนาถึงขีดสุดและ 3) มีจุดประสงค์เฉพาะเพื่อพัฒนาผลผลิตให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

กระบวนการวิจัยและพัฒนา เป็นการวิจัยที่ต้องค้นคว้า ต้องทำการทดสอบในสภาพจริง ต้องทำการประเมิน และพัฒนาปรับปรุงผลผลิตหลายๆ ครั้ง ๆ ให้มีคุณภาพ กระบวนการวิจัยและพัฒนา มีแนวทางดังเช่น (รุ่งโรจน์ แก้วอุไร. 2549 : ออนไลน์)

1. การกำหนดประเด็นปัญหาและการรวบรวมข้อมูล และตั้งวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ
2. วางแผนการวิจัยและพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดวิธีการดำเนินงาน และพิจารณาผลสืบเนื่องที่เกิดว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด
3. การพัฒนารูปแบบเพื่อออกแบบและจัดทำผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนดไว้
4. ขึ้นทดลองหรือทดสอบผลิตภัณฑ์กับกลุ่มตัวอย่างหรือเลือกเจาะจง ใช้เป็นกรณีศึกษาวิจัย พร้อมกับมีการประเมินผลการทดลอง
5. นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ซ้ำ ๆ กับหลายครั้ง และนำผลที่ได้มาปรับปรุงและเผยแพร่ต่อไป

จากหลักการวิจัยดังกล่าวข้างต้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการวิจัยและพัฒนา แนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรในโรงเรียนขนาดเล็ก ที่เป็นกรณีศึกษาวิจัยได้ดังนี้คือ

1. ในการทำงานในภาคสนาม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น “สนาม” หรือสถานที่ต้องมีแหล่งปรากฏการณ์ทางสังคมตรงกับปัญหาที่ต้องการศึกษาการทำงานในภาคสนามเป็นดังนี้คือ
 - 1.1 การเลือกสนามวิจัย ต้องเลือกสนามวิจัยแบบเจาะจงให้ได้ข้อมูลที่ศึกษาได้มาก และตรงประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการวิจัยและพัฒนาแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรในโรงเรียนขนาดเล็ก
 - 1.2 ในการเข้าสนามวิจัยต้องเตรียมตัวในด้านความรู้ในการวิจัย เตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเตรียมการประสานงานและบอกวัตถุประสงค์ในการวิจัยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนได้เกิดความเข้าใจตรงกัน
 - 1.3 ต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อขยายกลุ่มโดยการแนะนำต่อเป็นทอด ๆ พร้อมทั้งต้องเข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมตามควรแก่สถานภาพ
 - 1.4 เริ่มทำวิจัยโดยการสำรวจข้อมูลพื้นฐานลักษณะ ข้อมูลทางกายภาพของโรงเรียนขนาดเล็กและชุมชน
 - 1.5 ทำการวิจัย โดยการเจาะลึกเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การพูดคุย การสนทนากลุ่มและการประชุมวิพากษ์

วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน การเก็บข้อมูลคือ ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เช่น จากประเด็นในการสนทนากลุ่ม ประเด็นการประชุมวิพากษ์และวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย

2. ในขั้นทำการวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเพื่อมุ่งแก้ปัญหาและพัฒนางานของโรงเรียนขนาดเล็ก ตามแนวทางที่บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย เข้ามาร่วมกิจกรรมการวิจัย

จากแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าว การวิจัยและพัฒนาโดยใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นการวิจัยที่เป็นทางเลือกใหม่ที่เน้นการพัฒนาคน และองค์กรต่าง ๆ ของชุมชน ให้มีความรู้ เกิดทักษะ เกิดความตระหนัก เข้าใจปัญหาของตนเองและนำทักษะของตนเองมาแก้ปัญหาของตนเองได้ ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรในโรงเรียนขนาดเล็ก ให้ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง นักเรียนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของประเมินผลการใช้หลักสูตรเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษามากที่สุด

4.5 เทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยผู้วิจัยควรเตรียมตัวในเรื่องของเทคนิคและเครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูล วิธีที่ใช้กันอยู่ทั่วไปมี การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การระดมสมอง ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วม

การสังเกต หมายถึง การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นหรือปรากฏขึ้นอย่างเอาใจใส่และกำหนดไว้ อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น (สุภางค์ จันทวานิช. 2542 : 45)

การสัมภาษณ์ หมายถึง วิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันทั่วไป เป็นรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามกับผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล ลักษณะสำคัญของการสัมภาษณ์ คือ มีความยืดหยุ่น ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความหรือซักถามเพิ่มเติม ติดต่อกัน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนสถานการณ์หรือหาทางวกกลับเมื่อผู้พูดตอบไม่ตรงคำถาม และสามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ตอบได้ ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสังเกตสีหน้าท่าทาง ความรู้สึกปฏิกิริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมาในขณะที่พูดและไม่พูด (สุภางค์ จันทวานิช. 2542 : 74 - 75)

การสนทนากลุ่ม หมายถึง การสนทนากันระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สามารถตอบประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาได้ดีที่สุด สามารถตอบประเด็นได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล กลุ่มมีขนาด 7 – 8 คน เป็นกลุ่มที่มีลักษณะการตอบโต้ได้ดีที่สุด การดำเนินการผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ กำหนดประเด็นที่จะสนทนา ตั้งคำถาม ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อให้การสนทนาคำเนินไปอย่างราบรื่นอยู่ในกรอบของการวิจัย และเตรียมทีมงานสนทนา ซึ่งประกอบด้วยผู้จัดบันทึก 1 คน ผู้บันทึกเทป 1 คน ใช้เวลาในการสนทนาไม่เกิน 3 ชั่วโมง (วาริ เกิดคำ. 2542 : 173–182)

การระดมสมอง (Brain storming) หมายถึง วิธีแสวงหาความคิดจากคนหลาย ๆ คน เพื่อหาสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง เหมาะสม ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้มากที่สุดภายใน เวลาจำกัด จำนวนสมาชิกที่ร่วมระดมสมองจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดควรอยู่ระหว่าง 4 ถึง 9 คน จุดเน้นของการระดมสมอง ทุกคนมีเสรีภาพในการในการที่จะแสดงความคิดเห็น ความคิดเห็น ขณะที่กำลังระดมสมองต้องไม่ถูกประเมิน ห้ามวิพากษ์วิจารณ์ หรือ แสดงความคิดเห็นหักล้าง เน้นปริมาณความคิดเห็นมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เน้นการสร้างความคิดโดยเชื่อมโยงความคิด ของเพื่อนในกลุ่มแล้วเพิ่มเติมขยายเป็นความคิดใหม่ของตนเอง การเตรียมการต้องกำหนด เป้าหมายให้กระชับ เฉพาะเจาะจง กำหนดกลุ่ม จำนวนสมาชิก มีใครบ้าง ใครทำหน้าที่เขียน ความคิดและนำแผ่นการ์ดไปติดต้องให้มองเห็นให้ชัดเจน กำหนดเวลาต้องเหมาะสม เวลาจะช่วย สร้างความกดดันในการเร่งทำงานอย่างเต็มที่ (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. 2549 : ออนไลน์ ; ประสิทธิ์ เขียวศรี. 2549 : ออนไลน์)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

สมศักดิ์ บุญดีกุล (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องการบริหารหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กองการศึกษา มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทยพบว่า โรงเรียนมีการมอบหมายงานตาม ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ จัดให้มีแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานจัดทำคู่มือครู เอกสารแนะนำ การใช้หลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน จัดประชุมชี้แจงหลักสูตรให้นักเรียนเกี่ยวกับแผน การเรียนแต่ละระดับชั้น จัดเอกสารหลักสูตรและวัสดุ สื่ออุปกรณ์ สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียน การสอน ในด้านปัญหาพบว่า บุคลากรขาดความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรและวิธีสอน การจัดทำ รายวิชาไม่สอดคล้องกับกับความต้องการท้องถิ่น ไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติงาน ด้านหลักสูตร จัดวิชาเลือกเสรีไม่สอดคล้องกับความรู้ความสามารถและความถนัดของครู จัดกิจกรรมไม่สนองครบถ้วนตามหลักสูตรกำหนด

วิไลวรรณ ภูดี (ชัชชัย นาจำปา. 2542 : 83 ; อ้างอิงจาก วิไลวรรณ ภูดี. 2538. การศึกษาการใช้หลักสูตรภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร.) ผลการวิจัยพบว่า

ด้านการบริหารและการบริการหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่มีการวางแผนการใช้หลักสูตรก่อนเปิดภาคเรียนที่ 1 เตรียมบุคลากรโดยให้ครูศึกษาเอกสารหลักสูตร จัดครูเข้าสอนโดยคำนึงถึงคุณวุฒิทางการศึกษา จัดตารางสอนให้ครบตามโครงสร้างหลักสูตร จัดเตรียมเอกสารและสื่อโดยให้ครูจัดทำขึ้นเอง จัดเตรียมอาคารสถานที่โดยให้ครูและนักเรียนทำปายนิเทศภายในชั้นเรียน และมีการประชาสัมพันธ์หลักสูตร โดยการประชุมชี้แจง

ด้านการดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ครูส่วนใหญ่มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น มีการเตรียมการสอนโดยการวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการฝึกทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน ครูส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย สื่อการสอนได้แก่ หนังสือ ชุดทักษะสัมพันธ์ มีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนเมื่อจบบทเรียน และมีวิธีการสอนซ่อมเสริมโดยมอบหมายงานให้นักเรียนทำเพิ่มเติม

ด้านการนิเทศติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่มีขั้นตอนในการนิเทศติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร คือมีการกำหนดผู้รับผิดชอบดำเนินการนิเทศติดตามและประเมินผลการนิเทศ สำหรับประเมินผลการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่มีการประเมินผลขณะดำเนินการใช้หลักสูตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน

ปัญหาการใช้หลักสูตรของโรงเรียนส่วนใหญ่ ได้แก่ บุคลากรที่เกี่ยวข้องขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผนการใช้หลักสูตร ครูไม่เห็นความสำคัญของการเตรียมบุคลากร จำนวนครูไม่เพียงพอ ขาดทักษะในการจัดการเรียนการสอน การผลิตเอกสารและสื่อการประชาสัมพันธ์หลักสูตรไม่เป็นระบบ เอกสารปรับปรุงหลักสูตรไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของการสอนซ่อมเสริม การนิเทศ ติดตามผลการใช้หลักสูตร ไม่เป็นระบบและบุคลากรที่เกี่ยวข้องขาดความรู้ความเข้าใจในการประเมินผลการใช้หลักสูตร

ศศิธร คดชาคร (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 ที่ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2545 พบว่า การบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนมัศึกษามีการปฏิบัติโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยมีการปฏิบัติการจัดทำหลักสูตร วางแผนดำเนินการใช้หลักสูตรและดำเนินการบริหารหลักสูตร

ปัญหาการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2545 ที่พบ ได้แก่

1. ปัญหาด้านการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา ได้แก่ด้านการจัดทำระบบสารสนเทศของสถานศึกษา การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา โดยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษามีปัญหาครู อาจารย์ไม่เพียงพอและไม่ให้ความร่วมมือ นักเรียนและผู้ปกครองไม่มั่นใจในหลักสูตร และการประชาสัมพันธ์ไม่เพียงพอ

2. ปัญหาการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ ด้านการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของผู้เรียน การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การกำหนดสื่อการเรียนรู้แหล่งการเรียนรู้ การจัดทำโครงสร้างหลักสูตร การกำหนดแนวปฏิบัติในการวัดผลประเมินผล การบริหารงบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์และบุคลากร การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษามีปัญหาครู นักเรียน ผู้ปกครองวิตกกังวลต่อหลักสูตรใหม่ หลักสูตรแกนกลางยังไม่หยุดนิ่ง การจัดทำหลักสูตรขาดการบูรณาการ ครู อาจารย์ ให้ความสำคัญกับกลุ่มสาระที่เป็นวิชาพื้นฐานและขาดการวิเคราะห์ข้อมูลในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

3. ปัญหาการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร ได้แก่ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้และการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูทำวิจัย การจัดหา เลือกรับใช้ ผลผลิตและพัฒนาสื่อ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการนิเทศ ติดตามการเรียนการสอนเท่ากัน การส่งเสริมและพัฒนาครู การกำหนดการวัดผลและประเมินผล กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษามีปัญหาขาดแคลนครู อาจารย์ บางสาขาวิชา การจัดเวลาเรียน อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ ข้อมูลแหล่งการเรียนรู้และห้องสมุดไม่สมบูรณ์และไม่ทันสมัย

4. ปัญหาการดำเนินการบริหารหลักสูตร ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในและการจัดให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกเท่ากัน การจัดทำรายงานผลการเรียนรู้ โดยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษามีปัญหาขาดเอกสารคู่มือการดำเนินงาน การติดตามประเมินผล ครู อาจารย์ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ และปัญหาเรื่องการโอนย้ายของนักเรียน

พรพรรณ โชติพิทักษ์วัน(2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ช่วงชั้นที่ 1 และ 2 โรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พบว่า 1) ผลการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศโดยภาพรวมและรายด้านมีความเหมาะสม ส่วนผลการประเมินหลักสูตรของผู้เรียนในด้านผลผลิต พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อครูผู้สอนภาษาอังกฤษ มีความเหมาะสมในระดับมาก และผลการประเมินหลักสูตรของผู้สอนในด้านปัจจัยเบื้องต้นและด้านผลผลิตพบว่าไม่เหมาะสมคือด้านปัจจัยเบื้องต้นมีสื่อการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย ผู้เรียน

ไม่มีโอกาสได้ใช้ห้องปฏิบัติการทางภาษาเพราะอุปกรณ์ชำรุดใช้ไม่ได้งบประมาณที่ใช้ซ่อมแซมมีน้อยและผู้สอนภาษาอังกฤษต้องรับผิดชอบสอนรายวิชาอื่น ๆ ด้วยและด้านผลผลิต คือ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนไม่น่าพอใจ 2) ผลการเปรียบเทียบผลการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา โดยภาพรวมเมื่อจำแนกสถานภาพของผู้ปกครองตามช่วงชั้นการเรียนรู้ของผู้เรียนและอาชีพ พบว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อจำแนกตามรายได้ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการเปรียบเทียบผลการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา โดยภาพรวมเมื่อจำแนกสถานภาพของผู้เรียนตามช่วงชั้นการเรียนรู้ พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านบริบท แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการและด้านผลผลิต พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กรณีการ คำราพิช (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนประถมศึกษานำร่องและโรงเรียนเครือข่ายนำร่องในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ในส่วนของผู้บริหารนั้น ได้มีการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับนักเรียน ประวัติ รายงานผลการเรียน ให้ครูวิชาการ/ฝ่ายวิชาการประชุมครูทั้งหมดแล้วร่วมกันจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของท้องถิ่น และตกลงกันในที่ประชุมเพื่อพิจารณาจัดครูเข้าสอน สถานศึกษาเป็นผู้สำรวจแล้วจัดหาสื่อการเรียนการสอนและเอกสารประกอบหลักสูตร มีการกำหนดนโยบายให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ล่วงหน้าเป็นรายปี ให้ความช่วยเหลือโดยการให้คำปรึกษา แนะนำแก่ครู และมีการตรวจสอบแผนการจัดการเรียนรู้ล่วงหน้าก่อนนำไปใช้จริง ซึ่งมีครูวิชาการ ฝ่ายวิชาการ มีหน้าที่ติดตามผลการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ ส่งครูเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาเพิ่มพูนความรู้ พร้อมทั้งได้จัดให้มีระบบการนิเทศภายในและจัดให้มีการควบคุมคุณภาพและจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน

สำหรับครูผู้สอนพบว่า ครูได้รับความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรโดยการศึกษาด้วยตนเองจากเอกสาร หลักสูตร จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เป็นรายปีโดยเน้นให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติจริง พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยคัดเลือกเนื้อหาจากผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ถือว่าผู้เรียนเป็นหลักในการตัดสินใจเลือกใช้สื่อซึ่งส่วนใหญ่จัดทำมาเอง มีจุดมุ่งหมายในการวัดผลประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาผู้เรียนโดยใช้วิธีตรวจผลงานแล้วแจ้งผลให้ผู้เรียนทราบทันที เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนา

สูงขึ้น และแก้ไขพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของผู้เรียนในลำดับต่อไป ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนโดยเฉลี่ยส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดี

ปัญหาและอุปสรรคของผู้บริหารและครูผู้สอน ผลการวิจัยพบว่า ยังขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดทำหลักสูตร และจัดซื้อจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน จำนวนครูมีไม่เพียงพอ ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการติดตามการใช้หลักสูตร ขาดแคลนเครื่องมือและความรู้ความเข้าใจในการสร้างเครื่องมือสำหรับใช้ในการวัดผลประเมินผล รวมทั้งขาดแหล่งข้อมูลและเอกสาร ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น จัดอบรมและพัฒนาคุณภาพของครูผู้สอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการมีการติดตามผลการดำเนินการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ปรับเปลี่ยนวิธีการนิเทศและติดตามการใช้หลักสูตรตามสภาพการณ์และเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน

นันทพงษ์ พรธขาม (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินการดำเนินงานเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนระดับการศึกษาภาคบังคับ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 พบว่า 1) การดำเนินงานเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียน สถานศึกษามีการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดระบบการดำเนินงานด้านการประเมินผลการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ด้านการประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์และด้านการประเมินการอ่านคิด วิเคราะห์และเขียน โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก 2) ปัญหาการดำเนินงานเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียน ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่ามีปัญหากับบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพราะยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวัดและประเมินผลการเรียน และการวัดและประเมินผลการเรียน ไม่สอดคล้องตามสภาพที่แท้จริง 3) แนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียน ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่ามีปัญหากับบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา จะต้องได้รับการอบรมเกี่ยวกับการดำเนินงานวัดและประเมินผลการเรียนเพื่อให้เข้าใจระบบการประเมินที่ตรงกัน เน้นการประเมินผลจากสภาพที่แท้จริง โดยสรุป การดำเนินงานเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนระดับการศึกษาภาคบังคับตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะมีปัญหาบ้างแต่ไม่เป็นอุปสรรคถึงขั้นเกิดผลเสียหายและคาดว่าจะสามารถใช้ได้ดีขึ้นในปีการศึกษาต่อ ๆ ไป

พราวจันทร์ เป็งวงศ์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน พบว่า 1) สภาพการใช้ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ การวิเคราะห์ สถานการณ์โรงเรียนทุกโรงเรียนได้วิเคราะห์

ข้อมูลพื้นฐานและให้โอกาสคณะกรรมการสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมดำเนินการ ปัญหาคือชุมชนยังขาดความรู้ในเรื่องของการวิเคราะห์สถานการณ์ ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือควรมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์สถานการณ์ให้แก่คณะกรรมการสถานศึกษา การวางแผนเพื่อดำเนินการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ได้มีการวางแผนเพื่อดำเนินการใช้หลักสูตรและให้โอกาสคณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมจัดทำแผน/โครงการด้านวิชาการ ปัญหาที่พบคือ ครูยังขาดทักษะในการจัดทำแผนงานด้านวิชาการ ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือควรส่งเสริมหรือฝึกให้ครูมีทักษะในการวางแผน การดำเนินการใช้หลักสูตร ครูส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียน มีการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและให้โอกาสกรรมการสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับทางโรงเรียน ปัญหาที่พบคือครูบางส่วนทำการสอนไม่ตรงกับวิชาเอกและมีภาระงานนอกเหนือจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือ ควรมีการจัดสรรบรรจุข้าราชการหรือจ้างบุคลากรเพิ่มเติมเพื่อมาช่วยสอน การวัดผลและประเมินผลหลักสูตร โรงเรียนทุกโรงเรียนได้มีการประเมินผลการใช้หลักสูตรเพื่อนำผลมาปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนยังขาดความรู้ในการวัดและประเมินผล ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือ ควรจัดอบรม ให้ความรู้ในการวัดและประเมินผลให้ตรงกับหลักสูตรของสถานศึกษาและหลักสูตรแกนกลาง 2) การวัดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไปใช้ เมื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจใน 3 กลุ่มในการนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไปใช้ ผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจในแต่ละด้านมากที่สุด รองลงมาคือ ครูผู้สอนและประธานคณะกรรมการสถานศึกษาตามลำดับ

เสนาะ สุขสงวน (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินหลักสูตรสถานศึกษา ช่วงชั้นที่ 2 ของโรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 2 พบว่า หลักสูตรสถานศึกษา ช่วงชั้นที่ 2 โดยภาพรวมมีความเหมาะสมระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านบริบทมีความเหมาะสมในระดับมาก แต่ควรปรับปรุงสาระการเรียนรู้ ด้านปัจจัยเบื้องต้น พบว่า มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง แต่ควรปรับปรุงวัสดุ อุปกรณ์ ด้านกระบวนการ พบว่า มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง แต่ควรปรับปรุงการนิเทศติดตามและประเมินการใช้หลักสูตรสถานศึกษาและด้านผลผลิต พบว่า 1) ผลการเรียนรู้ มีความเหมาะสมระดับพอใช้ ยกเว้นผลการเรียนรู้ภาษาอังกฤษควรปรับปรุง 2) ผลการประเมินหลักสูตรสถานศึกษาโดยภาพรวม เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา อาชีพ และประเภทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาของผู้ปกครองนักเรียน พบว่า มีความ

แตกต่างกันอย่างไม่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครองนักเรียน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

โทมัส (Thomas. 1994 : 1188-A) ได้วิจัยความเข้าใจของครูผู้สอนในการเปลี่ยนวิธีการสอนจากการปฏิบัติตามสภาพของครูผู้สอน โดยใช้วิธีนำแบบสอบถามไปสอบถามครูผู้สอนที่มีวิธีการปฏิบัติและแนะนำไปใช้ในโรงเรียน ผลปรากฏว่า อุปสรรคและปัญหาในการจัดการเรียนการสอนซึ่งเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์และเงื่อนไขในการจัดการเรียนการสอนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การวัดผลประเมินผลเปรียบได้กับกุญแจที่ช่วยครูให้ได้นักเรียนในทุกๆด้านซึ่งเป็นแนวทางใหม่ที่สำคัญที่ทำให้ครูรู้ว่านักเรียนสามารถทำอะไรได้บ้าง ตลอดจนนักเรียนมีความสนใจกระตือรือร้นในการเรียนและจัดได้ว่าเป็นวิธีการเรียนการสอนที่ครบวงจร

เคลม (Klem. 1996 : 2013-A) ได้วิจัยเรื่องการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามโครงสร้างที่ได้จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยให้ผู้ประเมินคัดเลือกเนื้อหาที่มีความแตกต่างกัน ผลปรากฏว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่ได้รวบรวมมากับการประเมินจากการเรียนในสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง ซึ่งหมายความว่า ความเที่ยงตรงตามโครงสร้างของการวัดผลจากสภาพจริงในการเรียนของผู้เรียนนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการในการเลือกเนื้อหาที่มีความหมายต่อชีวิตผู้เรียนมาบูรณาการกันเข้าแล้วทำการวัดผลสภาพจริงของนักเรียน ซึ่งอยู่ในขณะที่ทำการเรียนการสอนในโรงเรียน

บริตติงแฮม (Brittingham. 1998 : 1406-A) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะของการมีส่วนร่วมของโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ พบว่า ผู้ปกครองมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาที่จะทำให้ห้องเรียนมีคุณภาพ และพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ครูจะต้องประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนว่าจะสอนอะไร และผู้ปกครองจะเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างไร ซึ่งสิ่งที่ผู้ปกครองจะต้องตระหนักคือการเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมด้านสังคม อารมณ์ และความก้าวหน้าทางด้านวิชาการของเด็ก การพัฒนาสถานะของเด็กเยาวชนและครอบครัวให้ดีขึ้นถือเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่จะทำให้ครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โกลด์ (Gold. 2000 : 2338-A) ได้ศึกษาเรื่องการทำชุมชนในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พบว่า การปฏิรูปการศึกษาโรงเรียนในเขตเมืองครอบคลุมไปถึงความต้องการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ชุมชน และ โรงเรียนซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันและเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง ชุมชนและนักการศึกษาชุมชนที่มีรายได้ต่ำ

จะมีปัญหาในการจัดการศึกษา และระดับการศึกษาของผู้ปกครองมีผลต่อการให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกันในด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ ส่วนปัญหาด้านการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่ายังมีปัญหาในด้านการวางแผน การเตรียมความพร้อม การบริหารจัดการและการติดตามประเมินผล

6. สรุป

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 33-34) ; คู่มือประเมินการใช้หลักสูตรด้วยตนเองของโรงเรียน (กรมวิชาการ. 2535 : 10-12) สังเคราะห์และบูรณาการร่วมกับแนวคิดขั้นตอนการประเมินผลการใช้หลักสูตรของ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 198-202) ; ทาบ (Taba. 1962 : 324) ; แฮมมอน (รุจิรี ภู่อสาระ. 2545 : 127-128 ; อ้างอิงจาก Hammond. 1973. **Educational Evaluation : Theory and Practice.** p. 188) ; สเต็ค (รุจิรี ภู่อสาระ. 2545 : 129-130 ; อ้างอิงจาก Stake. 1976. **Studies in Education Evaluation.** pp. 19-22) ; สตีฟเฟิมบีม (รุจิรี ภู่อสาระ. 2545 : 131 ; อ้างอิงจาก Stufflebeam. 1971. **Educational Evaluation and Decision Making.** p. 223) ; บราดี (Brady. 1990 : 166-168) และการศึกษาสภาพบริบท สภาพปัญหาและความต้องการแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานของโรงเรียนขนาดเล็ก สรุปและกำหนดเป็นแนวทางการประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับโรงเรียนขนาดเล็ก มีกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินผล การใช้หลักสูตร 2) ขั้นวางแผนออกแบบการประเมินผลการใช้หลักสูตร 3) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล การประเมินผลการใช้หลักสูตร 4) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลการใช้หลักสูตร 5) ขั้นรายงานผลการประเมิน